№ 148 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 19 1896 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 19 № 148

ՔՍԱՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տելէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

Տելէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

(25-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1897 ԹՒԱԿԱՆԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տարեկան գինը՝ 10 րուբլի, կէս տարվանը՝ 6 րուբլի

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ յայտնում է, որ դեկտեմբերի 19-ին, հինգշաբթի օր,

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ

մահվան չորրորդ տարեդարձի օրը, հոգեհանգիստ կը կատարվի հանգուցեալի գերեզմանի վրա, Խօջիվանքի գերեզմանատանը, ուղիղ ժամը 12-ին: 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մտքի իրաւունքը. Ռուսաստան և Եւրոպա. —ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գրիգոր Արծրունի և «Մշակ». Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Կիլիկիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Գրիգոր Արծրունու յիշատակին.

ՄՏՔԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

—

„Մշակը“ իր հրատարակութեան ընթացքում մի քանի անգամ յատկապէս կանգ է առել մտքի և գրական խօսքի նշանակութեան վրա, ապացուցանելով, որ կեանքի փոփոխութիւնները, մարդկանց այս կամ այն դիրքը և գործունէութիւնը հետեւանք են մտքի առաջադիմութեան, հայեացքների փոփոխութեան: Եւ ուրեմն մտքի գործունէութիւնը և մտաւոր շարժումը նախընթաց յայտարարները և կարապետներն են ազատ հասարակական կազմակերպութեան:

Մանաւանդ այն օրից, երբ գրական խօսքը սկսեց, բացի բուն գաղափարական քարոզներից, մտցնել իր քննութեան ծրագրի մէջ իրական կեանքը իր բոլոր ամբողջութեամբ, երբ նա դարձաւ մտքի փոխանակութեան և հասարակական հոսանքների շփման և մաքառման ասպարէզ, այդ օրից նա դարձաւ առաջադիմութեան զօրեղ գործօններից մէկը: Եւ որչափ լայն կերպով կը ցոլանայ գրականութեան մէջ կեանքը իր բոլոր ցաւերով ու հոգսերով, որչափ կատարեալ կերպով հանդէս կը գտն կեանքի մէջ գործող բարոյական և մտաւոր հոսանքները և որչափ անմիջական կը լինի նրանց արտայայտութիւնը հրապարակական քննադատութեան ասպարէզում, այնքան մեծ և շեշտակի կը լինի նրանց ազդեցութիւնը գործնական կեանքի վրա:

Ամերիկայի գիտնականներից մէկը, դիմելով մի մեծ ժողովում գործնական մարդկանց, կալուածատէրերի և գիւղացիների մի բազմութեան, ասաց. „Դուք կամենում էք մտցնել բարեփոխութիւններ ձեր արհեստի մէջ և առաջադիմել, բայց դրա համար կարեւոր է, որ նախ դուք բարեփոխէք ձեր մտաւոր պաշարը. դուք հերկեցէք այն տարածութիւնը, որ կայ ձեր ճակատի և ծոծրակի մէջ, ուրիշ խօսքով, դուք զարգացրէք ձեր ուղեղը, և դրա ազդեցութեան տակ անդրադարձաբար կը հերկվեն և կը մշակվեն ձեր անդաստանները“:

Կեանքի մէջ յաճախ մենք լսում ենք թէ առանց գիտութեան, առանց զարգացման գործնականութիւնը առաջ է գնում և աչքի ընկնող կատարելագործութիւններ է անում. բայց այդ տարածված կարծիքը այն վտանգաւոր և հիմնովին սխալ նախապաշարմունքներից մէկն է, որի դէմ պէտք է զինվել բոլոր ոյժով և եռանդով: Ճիշդ է, կեանքի մէջ, նմանողաբար, արտաքին կերպով օրինակ վերցնելով, ներմուծվում են զանազան նորութիւններ. բայց երբ դրանց չէ համապատասխանում մտաւոր պաշարը, հայեացքների մակերեւյթը, այն ժամանակ առաջ է գալիս թիւրիմացութիւնների և խառնիխուռն ընդհարումների մի անվերջ շարք, որ ունենում է յաճախ շատ տխուր հետեւանքներ և վայր է գցում այս կամ այն րէֆօրմի նշանակութիւնը:

Մի ազգ, որ չը գնահատեց մտաւոր լայն զարգացման նշանակութիւնը, որ զանազան սակարկութիւնների մէջ մտաւ մտքի անկախութեան սահմանների վերաբերութեամբ, այդ մի և նոյն է թէ նա դատապարտեց իրան անշարժութեան և պատրաստեց իր համար ապագայ մեծ թշուառութիւններ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱ

—

Անգլիական «Contemporary Review» հանդէսի նոյեմբերի համարում, մեր հասարակութեան լաւ յայտնի Էմիլ Դիլլօն նուիրել է միջազգային քաղաքականութեանը մի մեծ յօդուած «Ռուսաստան և Եւրոպա» վերնագրով: Այդ յօդուածի մէջ հեղինակը ազդու կերպով շեշտում է այն հանգամանքը, որ Անգլիան և Ռուսաստանը պէտք է անպատճառ միմեանց մօտենան, որ պէտք է բոլորովին մի կողմ թողնել հայերի օգտին Անգլիայի միայնակ միջամտելու միտքը և որ ընդհանուր եւրոպական համաձայնութիւնը պէտք է համարել «երեխայական ցնորք»:

«Ռուսաստանը—ասում է Դիլլօն—ամենքի կողմից ճանաչված է այժմ տիրապետող ֆակտոր եւրոպական գործերի ընդհանուր դրութեան մէջ: Ինչ էլ և լինի ռուսաց Ցարի վերջին ճանապարհորդութեան հետեւանքը, նա, սակայն, ցոյց տուեց նոյն իսկ ամենաթոյլ հեռատեսներին, թէ գերիշխանութիւնը Եւրոպայում Գերմանիայից անցել է Ռուսաստանին: Իսկապէս այդ կարեւոր փոփոխութիւնը տեղի է ունեցել ամենքին յայտնի լինելուց շատ աւելի առաջ: Նիկոլայ II Կայսրի ճանապարհորդութիւնը ակնյայտնի կերպով ապացուցեց, որ Նրա ձեռքումն է գտնվում խաղաղութիւնը կամ պատերազմը և որ Նա կամ Նրա յաջորդը ժամանակով պէտք է թելադրեն իրանց օրէնքները Եւրոպային և Ասիային: Ներկայումս Ռուսաստանը, յենվելով աշխարհի ամենահզօր զօրքի վրա, բացարձակապէս անյաղթելի է»:

Այդ միտքը յայտնելուց յետոյ, Դիլլօն աւելացնում է, որ ոչ մի կասկած չունի Ռուսաստանի խաղաղասիրութեան մասին. «Ռուսաստանը ճանաչել է այժմ խաղաղութեան և բազմակողմանի զարգացման բարիքը: Նրա մինիստրները եռանդուն կերպով մշակում են րէֆօրմների և զանազան ձեռնարկութիւնների ծրագիրներ վարչութեան բոլոր ճիւղերին վերաբերեալ: Ռուսաստանը շինում է երկաթուղիներ և կամուրջներ, կատարելագործում է իր զօրքը, ամրացնում է իր սահմանները, զօրեղացնում է իր նաւատորմը, ռուսացնում է իրան հպատակ բազմատեսակ ազգերին, գաղթականութիւններ է հաստատում Սիբիրում և Մանչուրիայում, կապում է ընդհանուր կապով սլաւոնական ազգերը, հիմնօտիացնում է իր դրացիներին հեռաւոր Արեւելքում,—մի խօսքով կեանք է տալիս բազմաթիւ ծրագիրների, որոնք կարօտ են ժամանակի, փողի և երկարատեւ խաղաղութեան: Այդ պատճառով նա ժամանակ չունի կռուել Թիւրքիայի հետ, մանաւանդ որ այդտեղ գործերը ինքն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Մահվան չորրորդ տարեդարձի առիթով)

I

Նա իրան անուանեց մ շ ա կ:

«Առհասարակ անուանում են այդ անունով արուեստաւորներին, բայց այդ անունի ճիշդ նշանակութիւնը վերաբերում է այն ամեն անձերին, որոնք աշխատում են հասարակութեան օգտի համար և ոչ թէ միայն ֆիզիկապէս, բայց և մտաւորապէս»:

Այսպէս էր բացատրում նա իր անունը՝ 1871 թւականի վերջերում հրատարակած յայտարարութեան մէջ:

«Մեզանից չեն պահանջում հրաշքներ կատարել աշխատելու ժամանակ, ասում է ֆրանսիացի Էդմօն Աբու, բայց ինչ և իցէ լաւութիւն թողնել, ինչ և իցէ գործ թողնել, ապագայ սերունդին: Եւ այն մարդիկներին, որոնք իրանցից յետոյ ինչ և իցէ աշխատանք կամ լաւութիւն են թողել, մենք անուանում ենք ա ռ ա ջ ա դ ի մ ո ւ թ ե ա ն մ շ ա կ ն ե ր»:

Այսքան համեստութիւնը բաւական չէ: Նա աւելացնում է.

«Աշխատող մարդիկների անունները մեծ թըւով լինելով, մեզ անկարելի կը լինի այդ բոլոր անունները պահել և իմանալ: Ի՞նչ վնաս: Թող յայտնի չը լինեն ապագայ սերունդներին մեր անունները: Մեզ բաւական է, եթէ մեր աշխատած գործը օգուտ կը բերէ հասարակութեանը: Թող կորչի անունը,—բարի գործը չի կորչի... աշխատենք»:

Անկարելի էր դրանից աւելի պարզ ու որոշ կերպով գծագրել մ շ ա կ ի պատկերը:

Եւ ահա նա իջաւ գործունէութեան ասպարէզ: Առաջին խօսքը, որ լոյս տեսաւ 1872 թւականի յունվարի մէկին, նշանաւոր էր իբրև հասարակաց մշակի դաւանութիւն: Նա ասում էր.

«Երէկ մենք կտակարանական ազգ էինք
«Այսօր մենք ազգասէրներ ենք
«Էգուց մենք պէտք է աշխատողներ դառնանք»:

Նա ինքը ոչ երէկվայ մարդ էր, ոչ այսօրվայ: Երէկ ազգութիւն չը կար. կար միայն լուսաւորչական եկեղեցի: Հայը նա էր, որ կատարում էր այդ եկեղեցու ծէսերը...

Երէկը անցել էր: Այսօրվայ օրը հայը հասկանում էր թէ ինքը ազգ է և պէտք է սիրել այդ ազգը. սիրել իբրև մի կատարեալ և անթերի մարմին, մոռանալ որ նա կարող է պակասութիւններ ունենալ և կարօտ լինել ճշմարիտ առաջադիմութեան: Ազգասիրութիւնը ճանաչում էր միայն անցեալի գերեզմանները և խօսեցնում էր նրանց: Եկեղեցին տեղի էր տուել ճառին, ծիսակատարութիւնները—ազգային մնապարծութեան: Բաւական էր որ Ադամ, Եւա, Նոյ խօսել են հայերէն լեզւով. բաւական էր որ Արտաշէս, Տիգրան աշխարհակալներ են եղել: Այլ ևս ոչինչ հարկաւոր չէր. ծաղկում էր հռետորութիւնը:

Բայց գալիս էր ապագան: Նա ասում էր. «Մենք պէտք է աշխատողներ դառնանք»: Պօէզիան անցնում էր, գալիս էր անողորմ պրօզան: Պէտք էր ճակատի քրտինքով ա շ խ ա տ ե լ, րէալական հողի վրա գործել, մշակութիւն անել: Կամ մահ, կամ առաջադիմութիւն,—ահա ինչ էր ասում ժամանակը: Առաջադիմութիւնը ջարդում էր անցեալի առուերներ երգող քնարը, որ ծուլութիւն, մեղկութիւն էր տարածում. քընարի տեղ նա մարդու ձեռքն էր տալիս մ ը ր ա կ ը, անխնայ հարուածների գործիքը, որ առաջ է քշում:

Զարգացած դասակարգը ասում էր. «Ո՞ւմ համար էք գրում: Մենք չենք կարդայ, որովհետեւ գիտենք այն, ինչ որ դուք պիտի ասէք. իսկ հասարակ ժողովուրդը հայերէն չը գիտէ»:

Ո՞ւմ համար:

Համեստ մշակը, որ ունի ջլուտ ձեռքեր, որ հաւատում է իր գործին, այդպիսի յուսահատական հարց չէ տալիս: Նա գիտէ որ կայ հասարակութիւն, կայ գործ: Նա հաւատում է որ ժողովրդի ամբոխը միշտ ընտրեալ դասակարգից առաջ է հասկանում իր օգուտը:

Եւ նա լի հաւատով սկսեց իր գործը: Նրա նշանաբանն էր. «Թող կորչի անունը, —բարի գործը չի կորչի... աշխատենք»:

II

Եկաւ 1876 թւականը:

Տաք ամառ էր: Օդի մէջ արիւնի հոտ էր տարածված: Կարմիր Խաչի ընկերութեան Թիֆլիսի բաժանմունքը չարժական հիւանդանոցներ էր կազմում, վիրաւորվածների համար հագուստեղէն և այլ առարկաներ էր հաւաքում: Բայց արիւնահեղութիւնների տեղը շատ էր հեռու. մի ինչ որ օտար երկնքի տակ, ինչ որ անծանօթ ազգերի երկրում սարսափելի փոթորիկ էր թընդում: Սակայն ամենքը հանգիստ էին. փոթորիկի արձագանքը շատ էր թոյլ և ցոյց էր տալիս, որ վտանգը հեռու է, շատ հեռու...

Սուլթանների մայրաքաղաքը այդ ամառ շատ էր տակն ու վրա եղել միմեանց յաջորդող ծանր դէպքերից: Համարեա ամեն օր Կ. Պօլիս էին մտնում զզզված, կատաղած վայրենիների խառնիճաղանճ խմբեր: Դրանք գալիս էին ասիական գաւառներից: Մայրաքաղաքը հրճուանքով էր դիմաւորում հայրենիքի պաշտպաններին. նրանց առջեւից ուլեմները տանում էին մարգարէի կանաչ դրօշակը և երգում էին կրօնական երգեր, որոնց տաէպ-տաէպ ընդհատում էին դուդուկների և թմբուկների վայրենի ձայները: Կարգ ու կանոն չը գիտէին այդ խմբերը. փողոցներում նրանք ծեծում էին անցորդներին, ձիաւորներին ցած էին քաշում ձիուց և սպանում էին այնպիսիներին, որոնք չէին կատարում իրանց պահանջները:

«Զը խնայէք գեաւուրներին», այս էին քա-

իրանց հասունանում են և իր ժամանակին Թիւրքիան, իբրև հասած պտուղ, կընկնի Ռուսաստանի գոգը՝ առանց եւրոպական խաղաղութեան որ և է ցնցման: Սուլթանի հետ պատերազմ սկսելը այն հետևանքը կունենար, որ կը բերէր ունգարներին Սալոնիկ, և կը խախտէր Ռուսաստանի ույժերը տասնեակ տարիներով ու կը կնճռոտէր նրա դերը հեռու Արևելքում»:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ ԵՒ «ՄՇԱԿ»

Մի տասն օր էլ,—և ահա կը սկսվի քսան հինգերորդ տարին այն օրից, երբ Գրիգոր Արծրունին ստեղծեց իր հասարակական օրգանը, «Մշակ» լրագիրը, և այդ ամբողջ ժամանակամիջոցում արտափայլեց այդ լրագրում իր փայլփայլած մարմին և արիւն դարձրած գաղափարները, սերմանելով հայ հասարակութեան սրտում ինքնաճանաչութեան և մտքի ազատութեան սկզբունքը: Այդ մի քառորդ դարի ընթացքում իր անյողդողդ համոզմունքով և անվեհեր տոկունութեամբ Գրիգոր Արծրունին դուրս հանելով հայ տարրը իր անշարժութիւնից՝ առաջնորդեց նրան դէպի առաջադիմութիւն և մղեց դէպի կուլտուրան: Եւ նա այդ կարճ ժամանակում այն վերանորոգութիւնը կատարեց հայ ժողովրդի մտաւոր բարոյական կեանքում, որը ոչ ոք չէր կարող կատարել գուցէ և ամբողջ դարում: Հայ հասարակութեան վերածնութեան տեսակէտից՝ այդ քսան հինգ տարին մի մտքերի յեղափոխութեան ժամանակաշրջան պէտք է համարել, որը անշուշտ կունենայ իր պատմական մեծ նշանակութիւնը ապագայում...

Քսան հինգ տարի շարունակ Գրիգոր Արծրունի և «Մշակ» անունները, իբրև երկու զուգընթաց կարապետներ, մեծ պատկառանքով է յիշել հայ հասարակութեան մեծամասնութիւնը, մանաւանդ հայոց ինտելիգենտ երիտասարդութիւնը: «Մշակը» իր տաղանդաւոր հիմնադրի ղեկավարութեամբ, իր գոյութեան սկզբից, կարողացաւ առաջ բերել հայ ամբոխի շրջաններից մի ահագին կոնտինգենտ գործող ույժեր, որոնց մագնիսական զօրութեամբ ձգելով խմբեց իր շուրջը, իր սրբազան գաղափարի դրօշակի տակ... Այդպիսով «Մշակը», իր անխոնջ հիմնադրի նախաձեռնութեամբ ստեղծեց մի հասարակական կազմակերպութիւն, մի առանձին շկօլա... «Մշակի» շկօլան հայ մեծամասնութեան պարծանքն է, նրա ամբողջ ոգևորութիւնը...

Նոյն իսկ այժմ (երբ թէպէտ չունինք Գրիգոր Արծրունի), այդ շկօլայի բեղմնաւորութեամբ անշուշտ հայոց հասարակութիւնը կը հասնի իր փայփայած իդէալներին, կը տեսնի Գրիգոր Արծրունու ցանած բարոյական սերմերի պտուղները...

«Մշակի» անունը քաղցր է մեզ համար, իսկ Գրիգոր Արծրունու անմահ յիշատակը՝ սուրբ և անմոռանալի...

Գ. Սինանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, դեկտեմբերի 16-ին

«Մշակի» № 146-ի մէջ Նոր-Նախիջևանից գրած նամակը չատ տխուր տպաւորութիւն թողեց մեզ՝ դերասանական ընկերութեան վրա: Դժբաղդաբար, մեր բեմական ընկեր պ. Վրոյրը, առանց աջ ու ձախ նայելու, յուզված տպաւորութեան տակ, որպէս զի հարուածէ պ. Սարգարեանին, մի և նոյն ժամանակ վիրաւորում է և ամբողջ ընկերութիւնը: Թողնենք այն կարծիքը, որ ունի պ. Վրոյր, որով նա համարում է իսկական հաւաքածուն այն խումբը, ուր ինքն է լինում. նա անուանում է մեզ «չահասէր և անտարբեր», իսկ ինքը, Մէֆիստոֆէլի ժպիտն երեսին, նախանձախնդիր ներկայացնելով իրան հայ թատրոնի առաջադիմութեանը՝ ընդ նմին զաւնութիւն և վիշտ է զգում, որ մենք պատճառեցինք նրան:

Մենք, հայ դերասանական խմբի անդամներս, քանի որ նոյեմբերի 28-ի ներկայացմանը ոչ մի կօպէկ չենք ստացել, բացի բենեֆիցիանտից և փոխադրողից, քանի որ ոիէսայի պատասխանատուութիւնը ընկնում է փոխադրողի վրա, և ուրեմն չենք ունեցել չահադիտական որ և է նպատակ, մեր հակիրճ նամակով միանգամայն բողոքում ենք պ. Վրոյրի՝ մեր հասցէին ուղղած անտեղի վիրաւորանքի դէմ, որով նա մեզ անուանում է չահասէր: Նրան քաջ յայտնի պիտի լինէր, որ մենք բենեֆիս—ներկայացումից ոչինչ չենք ստանում, ուստի և անուանում ենք նրա վարմունքը անարժան:

Արշ. Յարութիւնեան	տ. Վ. Մելիքեան
Յ. Օհանեան	տ. Զաբէլ
Ա. Սարգարեան	Մ. Զարչարեան (յուշարար)
Պ. Արաքսեան	Ա. Մամիկոնեան
Օր. Վարդուհի	Վ. Մելիք-Յովսէփեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, նոյեմբերի 25-ին

Կարդացի «Մշակի» № 116-ի մէջ Անտոն վարդապետ Վարդազարեանցի նամակը, թէրև հերքում վանքական կալուածների կառավարիչ պ. Միքայէլ Սարումեանի գրածի, ուր, ի միջի այլոց, յիշում է և իմ անունս: Նա ինձ զրպարտում է: Զարմանալի է թէ ինչպէս Անտոն վարդապետը՝ իր զեղծումները թաքցնելու համար, պ. Միքայէլ-Սարումեանի ճիշդ գրածները հերքում է կեղծ փաստերով, յիշելով ինձ էլ իր նամակի մէջ միայն այն պատճառով, որ իր գրած խնդիրները չեմ կատարել: Իմ գրածս հաստատելու համար, Անտոն վարդապետի վերջին նամակներից երեքի պատճէնը ուղարկել եմ խմբագրութեանդ և կարող էք այդ նամակներից եզրակացնել, որ Անտոն վարդապետը միայն վրէժ լուծելու համար է իմ անունս յիշել: Բացի դրանից յայտնում եմ, որ թեմիս կառավարիչ Գարեգին վարդապետ Սաթունեան ինձ չէ պատուիրել, որ ես Ամարասի վանքի այժմեան վանահօրը՝ Վահան վարդապետին գովեմ կամ գովել տամ: Դա զրպարտութիւն է:

Եթէ Անտոն վարդապետը, որ զրպարտել է ինձ, հրապարակով չի հերքի իր գրածը, այն ժամանակ ես կը դիմեմ դատարանին: Բացի դրանից, 1889 թուականից մինչև ներկայ 1896 թուականի սեպտեմբերը գրած իր նամակները հրապարակ դուրս կը բերեմ և այն ժամանակ հարցը հայ հասարակութեան դատաստանին կը թողնեմ: Առ այժմ այսքան:

Ն. Գ. Ղահրաման-Քխխայեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Դեկտեմբերի 16-ին, ինչպէս և դեկտեմբերի 17-ին, Կովկասի նախկին կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ Շերեմետևվի մահվան օրը, մեր քաղաքի զանազան եկեղեցիներում և հաստատութիւնների մէջ հոգեհանգիստներ կատարվեցին: Սիօնի եկեղեցում կատարված հոգեհանգստին ներկայ էին Մեծ իշխան Նիկոլայ Միխայլօվիչ, կառավարչապետի պաշտօնակատար կոմս Տատիշչև և քաղաքացիական ու զինուորական բոլոր բարձրաստիճան անձինք: Զանազան հաստատութիւններ և մասնաւոր անձինք ցաւակցական հեռագիրներ ուղարկեցին հանգուցեալի ընտանիքին: Մի քանի ընկերութիւններ, ինչպէս է Բժշկական և Գիւղատնտեսական ընկերութիւնները, յետաձգեցին իրանց նիստերը, ի նշան սուգի: Արքունական թատրոնում, երկու օրերն էլ, դեկտեմբերի 16-ին և 17-ին, օպերային ներկայացումներ տեղի չունեցան: Իսկ քաղաքային դուման դեկտեմբերի 16-ին նշանակած իր հերթական նիստը յետաձգեց: Դուման կայացրեց հետևեալ որոշումները. 1) Թիֆլիս քաղաքի կողմից մի պսակ դնել հանգուցեալի դագաղի վրա, ներկայացուցիչ նշանակելով նախկին քաղաքագլուխ Մատինօվին, և 2) Հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին, որը և արված է:

—

Իր վերջին համարում «Сѣверный Вѣстникъ» ամսագիրը տպագրել է մի յօդուած հայոց հարցի մասին՝ «Мѣсяцъ въ Константинополѣ» վերնագրով: Յօդուածագիրն է Օսիպօվ, որ ընկերում իր նամակների շարքը տպագրեց «Биржевыя Вѣдомости» լրագրում: Պ. Օսիպօվ կենդանի կերպով նկարագրում է Կ. Պօլսի մէջ տիրող ծայրահեղ անկարգութիւնները: Ի միջի այլոց նա պատմում է իր երկու այցելութիւնները, որ արեց «հայոց երկու պատրիարքներին՝ նախկին պատրիարք Խրիմեանին և այժմեան պատրիարք Նուրեանին»: Պ. Օսիպօվ սխալանքի մէջ է ընկել. նա կարծել է, որ Խրիմեանից յետոյ հայոց պատրիարքը ոչ թէ Բարթողիմէոսն էր, այլ Նուրեան, և մանրամասն էլ նկարագրում է իր այցելութիւնը «պատրիարք Նուրեանին»: Դա սխալ է, ի հարկէ, բայց ոչ անտեղի սխալ.—Օսիպօվ իրաւունք ունէր Նուրեանին պատրիարք համարել, որովհետև նա էր Բարթողիմէոսին ընտրողը, ղեկավարողը, նրա բերանում խօսքեր դնողը, և նրա դաւաճանութիւնների հեղինակը...

—

Դեկտեմբերի 15-ին, Քաղաքային Կրեդիտային ընկերութեան ընդհանուր ժողովում պ. Պլուշչևսկի և ընկ., հաւատարիմ մնալով իրանց նախագծած նպատակին, ուղղակի առաջարկում էին քուէարկել ընկերութեան գանձապահ Ն. Տիգրանեանցի հեռացնելու հարցը: Ի պատիւ ժողովի, պէտք է ասենք, որ գէթ մի չաբաթով յետաձգվեց այդ առաջարկութեան քուէարկութիւնը, և յոյս ունենք, որ յաջորդ նիստին ընդհանուր ժողովը իր պատիւը կը պահպանի, և աւելի բարձր կը կանգնի, քան թէ թելադրում են իշխան Ամատունու արժանաւոր կողմնակիցները:

—

Մեզ հաղորդում են, որ Մոսկվայի հայոց համայնքը մօտ 10 հազ. չորեղէն է հաւաքել և ուղարկել՝ Անդրկովկասում ապաստանած հայ գաղթականներին բաժանելու համար:

—

Կիլիկիայից գրում են ամերիկական մի լրագրին հետևեալը. «Անգլիական լեզուն սկսած է նոր ծաւալ ստանալ հայոց մէջ. բոլոր երիտասարդները սկսած են այդ լեզուի ուսմամբ պարապել»:

—

Բագուից, պ. Առ. Ծատուրեան, նուիրել է 1897 թ-ւ «Մշակի» մի-մի օրինակ՝ 1) Փարահանջ, 2) Բանակոթ, 3) Ախլաթ գիւղերի հայոց եկեղեցական ծխական դպրոցներին և 4) Տաթևի վանքին:

—

Սարգսւարից, պ. Աւագ Մելիք-Աբրահամեանց նուիրեց «Մշակի» մի օրինակ Թաւրիզի Լիլաւայ թաղի հայոց դպրոցին:

—

ՐՕՍՏՕՎԻՑ (Դօնի վրա) մեզ գրում են. «Շաբաթ օր, դեկտեմբերի 14-ին, Վիկտորօվի թատրօնում, հայոց դերասանական խումբը, մասնակցութեամբ տ.տ. Աւետեանի, փառանձեմի, պ.պ. Աբելեանի, Վրոյրի, Կարինեանի, Ստեփանեանի, Ալեխանեանի պիտի խաղան, տիկին Աւետեանի բենեֆիսին, «Ոճրագործի ընտանիքը», «Բաղդասար աղբար» պիէսները և վերջում «Սիրականը սեղանի տակ» վօդևիլը: Հայոց խումբը Նոր-Նախիջևանում մի քանի ներկայացումներ տալուց յետոյ բարի գտնվեց, որ չը մերժեց մեր կօլօնիայի խնդիրը՝ տալ Ռոստո…

բողում ուղևորները այդ վարենի խմբերին: Եւ նրանք ուղարկվում էին կուի դաշտ: Բալկանեան թերակղզին հրդեհվել էր. Սերբիան և Չէրնօգօրիան պատերազմ էին հրատարակել Թիւրքիայի դէմ. Բօլգարիան արիւնի դաշտ էր դարձրած: Գլուխ էր բարձրացրել թիւրքական հայրենասիրութիւնը. նա կոչում էր անում, պահանջում էր որ իսլամը և նրա բարեկամները մի հոգի դառնան և ոչնչացնեն ապստամբ սլաւօններին:

Այդ իսլամական ոգևորութեան օրերից մէկն էր, յուլիսի սկզբում, երբ Կ. Պօլսի հայերը հաւաքվեցան իրանց եկեղեցիները՝ իրանց պատրիարքի հովուական շրջաբերականը լսելու: Ահա ինչ էր ասում Ներսէս Վարժապետեան.

«Այն օրէն ի վեր որ հայոց ազգին ամենամեծ մասն Օսմանեան հզօր տէրութեան հպատակաւէր քաղցր հովանւոյն ներքև մտաւ, իր հինգ դարուց պատմութիւնը կը ցուցանէ, թէ ինչ մեծամեծ շնորհներ իրեն պարգևած է այս հզօր տէրութիւնը: Եթէ այսօր Թիւրքիոյ մէջ կը տեսնենք հայ ազգը՝ որ կը պահպանէ իւր կրօնը, իւր եկեղեցին, իւր լեզուն, իւր պատմութիւնն ու աւանդութիւնները, վերջապէս եթէ այսօր հայ ազգն կը զգայ իւր էութիւնը, նոյն բարեխնամ տէրութեան շնորհաց արդիւնք են: Այս ճշմարտութեան ամեն հայու միտք համոզուած է և չը կայ հայ մը գրեթէ որ ասոր դէմ խօսի առանց իւր պատմութիւնն անգիտանալու և ազգին շահերը չը ճանաչելու»:

Հասկանալի է որ հայ ժողովուրդը շնորհապարտ էր այդպիսի մի կառավարութեան և պիտի կատարէր իր հայրենասիրական պարտքը, օգնելով նրան այդ տագնապի մէջ: Շրջաբերականն ասում էր. «Այս օժանդակութիւնն ընելով հայրենասէր հայը՝ նոյն իսկ իւր ազգային շահը պաշտպանած կըլլայ. վասն զի Օսմանեան երկիրը պաշտպանել Հայաստանը պաշտպանել ըսել է. նոյն իսկ հայուն կրօնը, դպրոցը, ինչքը, տունը, ընտանիքը և պատիւն ու կեանքը պաշտպանել ըսել է»: *)

Հրաւէրը ապարդիւն չը մնաց. մօտ 50 հայ երիտասարդներ կամաւոր գրվեցին և մտան թիւրք զօրքերի շարքը:

Այսպէս էր Ներսէսը, 1876-ի Ներսէսը: Եւ այսպէս էլ նա մնաց մինչև 1878 թուականը: Կան գործիչներ, որոնք մի յայտնի ուղղութիւն բռնելու համար դեռ պէտք ունեն դէպքերից դասեր առնելու: Եւ երբ այդ դէպքերը ցոյց են տալիս անսխալ ճանապարհը, այն ժամանակ միայն այդ տեսակ գործիչները ֆանատիկոսութեամբ երկրպագում են նոր ճշմարտութիւններին: Ներսէսը այդ տեսակ գործիչներից էր: Նրա շրջաբերականը այն ժամանակվայ ընդհանուր համոզմունքի արտայայտութիւնն էր: Թիւրքահայը, գոնէ նա, որ նստած էր Կ. Պօլսում, համարում էր իր դրութիւնը չատ նախանձելի: Բոլոր քրիստոնեայ համայնքների մէջ նա էր, որ ունէր սահմանադրութիւն, որ թոյլ էր տալիս նրան ահագին ճառեր արտասանել: Իսկ երբ նրանից բարեկեցութեան նշաններ էին պահանջում, նա հպարտութեամբ ցոյց էր տալիս հայ էֆէնդիներին, որոնք վարչական բարձր պաշտօններ էին վարում: Կ. Պօլիսը ներկայացնում էր ամբողջ հայութիւնը. նա գոհ էր. իսկ պատրիարքը, իբրև Կ. Պօլսի պաշտօնեայ, կրկնում էր այն, ինչ լսվում էր նրա շուրջը:

Բայց կան և այնպիսի գործիչներ, որոնք ունեն հոտառութիւն, որոնք հասկանում են դրութիւնը և գուշակում են մօտիկ ապագան: Դրանք հաւատացեալ գործիչներ են: Եւ ահա, մինչդեռ Կ. Պօլսում հայերը հայրենասիրական պարտք էին կատարում, Թիֆլիսում մտաւոր առաջադիմութեան համեստ մշակը բոլորովին ուրիշ կերպ էր խօսում: Նրա աչքը յառած էր բուն երկրի վրա, այնտեղ, ուր աղէտ ու խաւար ամբոխը ոչ ճառեր էր արտասանում, ոչ չքանշաններ էր ստանում: Թիւրքիայում չէր կարող լինել ազգայնութիւնների, դասակարգերի խնդիր. կար միայն կրօնական խնդիր, կային միայն երկու ախոյեաններ—իսլամ և քրիստոնէութիւն: Առաջինը գիտէր բորբոքվել և զոհեր պահանջել, իսկ այդ դէպքում, նրա համար խտրութիւն չը կար քրիստոնէական այս կամ այն համայնքի մէջ:

1876-ի դէպքերը ցոյց էին տալիս, որ այդ ճշմարտութիւնը անուրանալի է: Փոքր-Ասիան տառապում էր նոյնպէս, ինչպէս և Բալկանեան թերակղզին: Եւ ահա Արծրունին սկսում է իր կրակոտ յօդուածների շարքը: Նա իր պաշտպանութեան տակ է առնում գաւառացի հային, այն խաղաղ ու խեղճ տարրը, որ մշակ դասակարգն է կազմում: Արձանագրելով թէ ո՛ր պատճառն ընկած, սարկացած է այդ տարրը, ո՛ր պատճառն նա զուրկ է մարդկային նոյն իսկ հասարակ յատկութիւններից, ո՛ր պատճառն մոռացել է իր անձը և հասել է անասնական բութ դրութեան, նա երեսը դարձնում էր դէպի Կ. Պօլիս և ասում էր, որ նա իրաւունք չունի իր բարեկեցութիւնը ազգի բարեկեցութիւն հրատարակել, որ նա, հայրենիքի հողից կտրված, հեռացած մի կօլօնիա, ոչինչ պարտաւորութիւն չէ կատարում գաւառների վերաբերմամբ և երկար տարիներ սահմանադրութեան վրա քարացած՝ պարապվում է ինքնախաբէութեամբ, այն ինչ գաւառները, բուն հայ ամբոխը մնում է թանձր տգիտութեան մէջ, աղքատ, ողորմելի, կորցրած իր մարդկային արժանապատւութիւնը, կատարեալ սորուկ:

Արշաւանքը կատաղի էր, վարվում էր ժամանակի ոգի ու պահանջներ հասկացող հրապարակախօսի ջերմ համոզմունքով, աչնիւ կրքով: Նրա առաջ կանգնած էր այն դրութիւնը, որի

*) Այս շրջաբերականը, ի հարկէ, ամենևին չէ նսեմացնում Ներսէսի այն փառաւոր գործը, որ սկսվեց 1878 թուականից, և եթէ բերում ենք այս կտորը, պարզապէս այն պատճառով է, որ մենք վերցնում ենք մի յայտնի մօմենտ և նկարագրում ենք երեւի և գործիչների դերը այդ մօմենտում.—Ներսէսի կեանքը երկու մասի է բաժանվում. մինչև 1878 թուականը նա մի հասարակ գործիչ էր. բայց այդ ժամանակից յետոյ սկսվում է նրա կեանքի նոր շրջանը, այն, որ ամենայն իրաւամբ այդ եռանդուն, հասկացող մարդուն դրեց հայութեան համար ամենասիրելի անունների շարքում:

վում մի ներկայացում։ Գուցէ խումբը մեծ վարձատրութիւն չը ստանայ նիւթապէս, քանի որ հասարակութիւնը տարիներով հայերէն ներկայացումներ չը տեսնելով՝ բոլորովին սառել է դէպի հայոց բեմը, բայց և այնպէս այդ չը պէտք է յուսահատեցնի մեր դերասաններին։»

—

ԳՈՐՈՒՑ մեզ գրում են. «Դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցաւ մեր եկեղեցական դպրոցի տարեկան հանդէսը։ Աւագ-ուսուցիչ Գէորգ քահ. Մեհրաբեանց հանդէսը բացեց «Հայր մեր» աղօթքով, որից յետոյ դպրոցի երգեցիկ խումբը, ուսուցիչ Ս. Գէմուրեանցի ղեկավարութեամբ, երգեց օրհներգը։ Օրհներգից յետոյ աւագ ուսուցիչը կարդաց անցեալ 1894/95 տարւայ ուսումնական և նիւթական հաշիւը։ Երգերի, ինչպէս և հայերէն ու ռուսերէն ոտանաւորների ծրագիրը շատ աջող էր կազմած։ Մանաւանդ լաւ տպաւորութիւն թողեց ժողովրդական երգ «Արազ», և ոտանաւորներից «Մայրենի լեզու»։ Ժողովուրդը շատ գոհ մնաց հանդէսից։ Մի երկու խօսք ևս։ Այստեղի հայոց Բարեգործական ընկերութեան ճիւղը ընկղմած է լեթարգիական քնի մէջ, սպասելով նախագահի գալուն, որը բացակայ է և հազիւ տարին մի անգամ երևում է մեզ մօտ։ Լաւ կը լինէր, որ փոխ-նախագահը ընդհանուր ժողով գումարէր և կազմէր եկող տարւայ նախահաշիւը, որովհետև ծննդեան տօները մօտ լինելով՝ հարկաւոր է օգնել այստեղի թիւրքահայ գաղթականներին՝ թէ դրամով և թէ հագուստներ բաժանելով»։

—

ԿԱՐՍԻՑ մեզ գրում են. «Դեկտեմբերի 8-ին, Ցէլէկեան քոյրերը, տեղական սիրողների մասնակցութեամբ, կլուբի դահլիճում խաղացին «Ջաւակ» պիէսը, որի մէջ Մադլէնի դերը խաղում էր օր. Վարդիթեր, իսկ Անդրէի դերը՝ օր. Մարի-Հրանոյշ։ Օրիորդ Մարի-Հրանոյշ Անդրէի դերը կատարեց կենդանի և մեծ աշխոյժով. իսկ ինչ վերաբերում է օր. Վարդիթերին, այնքան բնական էր նրա խաղը, որ հասարակութիւնն անվերջ ծափահարութիւններով մի քանի անգամ բեմ դուրս կանչեց և վերջին արարուածին էլ վարձատրեց մի ընծայով։ Հաւատում ենք, որ հետևեալ ներկայացումներին էլ դահլիճը լի կը լինի, որով թէ ինքը հասարակութիւնը հոգեկան զուարճութիւն կը ստանայ, և թէ դերասանուհիներին բարոյապէս և նիւթապէս վարձատրած կը լինի։ Սիրողները խաղի ամբողջութեամբը նպաստեցին։ Աւելի աչքի էր ընկնում նրանց մէջ Ս. Գրիգորեանց»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Գրողների հանրագիրը

Մենք հաղորդեցինք արդէն, որ Ֆրանսիայի նշանաւոր գրողները և հրապարակախօսները— Էմիլ Զօլա, Ալֆօնս Դօդէ, Կօպպէ և ուրիշները մի հանրագրով դիմել են ֆրանսիական կառավարութեան, խնդրելով եռանդուն միջամտութիւն գործել յօգուտ հայերի։ Այժմ, ինչպէս հեռագրում են Հռօմից «Times» լրագրին, նոյն գրողները դիմել են իտալական գրողներին, կոմպօզիտօրներին և արտիստներին, հրաւիրելով միանալ իրանց հետ և պահանջել ոչ միայն հայոց, այլ և Արևելքի բոլոր ուրիշ հարցերի արմատական լուծումը, որպէս զի արևելեան ազգութիւնները, վերջապէս, ազատվեն թիւրքաց լծից, որը այնքան դարեր ճնշում է նրանց։»

—

Աբիկ էֆէնդի Ուռճեանի մասին ֆրանսիական լրագիրներին Կ. Պօլսից գրում են. «Ֆրանսիայի դեսպանի աշխատութիւնները՝ Ուռճեանին բանտից ազատելու համար, վերջապէս աջողութեամբ պսակվեցին։ Աբիկ-էֆէնդի վտանգաւոր կերպով հիւանդացաւ, և ֆրանսիական դեսպանը դրանից օգուտ քաղեց՝ յայտնելով Բ. Դրանը, որ եթէ Աբիկ էֆէնդին մեռնի բանտում, Եւրոպայի հասարակական կարծիքը այդ մահը կը վերագրի թիւրքաց բանտերում տիրող վատ կարգերին։ Բ. Դուռը պատասխանեց, թէ ինքն պատրաստ է Աբիկ էֆէնդիին փոխադրել բանտի հիւանդանոցը, բայց դեսպանը առարկեց, թէ բանտարկվածին թիւրքաց հիւանդանոց ուղարկելը ամենևին այդ կասկածները չի փարատի, որոնք ի հարկէ, անհիմն են, բայց ընդհանրապէս տարածված են։ Վերջապէս պալատը վճռեց Աբիկ էֆէնդիին ազատութիւն տալ, եթէ նա մի աղերսագիր կուղարկի սուլթանին, որի մէջ յայտարարված կը լինի փադիշահի գթասրտութիւնը և հանդիսաւոր կերպով կը խոստացվի միշտ օրինական և հաւատարիմ հպատակ լինել։ Մի փոքր տատանումից յետոյ, Աբիկ էֆէնդին ստորագրելով մի այդպիսի աղերսագիր, դուրս եկաւ բանտից։ Իսկ խեղճ Յարութիւն Նորատունկեան դեռ ևս բանտի մէջ հեծում է, և սպասում է, որ դատարանը արձակէ իր վճիռը»։

—

Լօնդօնից, դեկտեմբերի 5/17-ից մեզ գրում են. «Կարելի է ըսել, թէ Եւրոպայի առջև հիմա ալ հայկական խնդիր չի կայ. մեր հարցը վերածուած է ընդհանուր Թիւրքիոյ բարեկարգութեան խնդրին. Եւրոպայի ամէն մայրաքաղաքներէն օրը օրէն հոս հասած հեռագիրները պարզապէս կը յայտարարեն, թէ լորտ Սօլզպէրիի ծրագիրը ամբողջ Թիւրքիոյ բարեկարգութիւնը կընդգրկէ։ Այդ ծրագիրն է, որ հիմա դեսպաններու բանակցութեան նիւթ պիտի ըլլայ. գէթ սանկ կերևի այսօր հոս եկած տեղեկութիւններէն։

«Երկու պարագայ ուժ կուտան այս կարծիքին, որ հիմա համոզում ըսելու չափ թերևս առաջ չերթանք դեռ, բայց ամենէն հաւանական հաւանականութիւնն է։ Թիւրքերու կրած տառապանքի խնդիրը, և ելևմտական բարեկարգութիւններու հարցը քանի մը շաբաթէ ի վեր ամբողջ եւրոպական մամուլին և մանաւորապէս անգլիական օրագրութեան յատուկ հոգածութիւնը կը վայելեն։

«Չենք կրնար ըսել, թէ Թիւրք տարրին խնդիրը հայկականին մօտենալու չափ կարևորութիւն ստացած է, բայց խնդիրը ծագած է, և գիտենք, որ Արևելքի մէջ երբ խնդիր մը կը ծագի, ալ չը մարիր, մինչև որ Թիւրք կառավարութիւնը չը մարեցնէ։»

—

«Nord» լրագիրը նորից կրկնում է, որ Նէլիդօվի Կ. Պօլիս վերադառնալուց յետոյ արևելեան հարցը մտել է նոր փազիսի մէջ, որը կարելի է անուանել գործողութեան և Բ. Դրան վրա եռանդուն ճնշում գործ դնելու փազիս։ Եթէ Բ. Դուռը անկեղծօրէն կընդունի ռէֆօրմների ծրագիրը, որը նրան կառաջարկվի մեծ պետութիւնների դեսպանների կողմից, այն ժամանակ այդ պետութիւնները դուրս չեն գայ դիպլօմատիկան սահմաններից։ Այդպէս վարվելով Բ. Դուռը կը փրկի օսմանեան կայսրութիւնը այն բարդութիւններից, որոնք կարող են վտանգաւոր լինել ընդհանուր խաղաղութեան։

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են «Temps» լրագրին դեկտեմբերի 8-ից. «Երկու օր առաջ խառն ժողովը յանձնեց սուլթանին ընդհանուր ներման ծրագիրը։ Այդ ծրագրի համաձայն, անմեղ ճանաչված հայերը պէտք է անմիջապէս ազատվեն բանտից. իսկ անկարգութիւնների մէջ մեղաւոր ճանաչվածները պէտք է յանձնվեն պատրիարքին, որը իր վրա է առնում երաշխաւոր լինել կառավարութեան առաջ նրանց հնազանդութեան և խաղաղ վարմունքի մասին։ Պատրիարքը, բացի դրանից, խոստանում է կառավարութեան՝ ներգործել յեղափոխական կոմիտէների վրա։»

—

Անգլիական «Contemporray Review» ամսագրի դեկտեմբերի համարում տպված է օրիորդ Էմմա Կօնսի յօդուածը Կիպրոսը հայերով բնակեցնելու խնդրի մասին։ Օրիորդ հեղինակը այն կարծիքի է, թէ հայ գիւղացիները աւելի ընդունակ են իւրացնելու նոր գաղափարներ, քան Կիպրոսի բընիկները և կարող են նոյն իսկ ղեկավար լինել վերջիններիս համար երկրագործութեան ասպարէզում։ Անգլիական կապիտալը և անգլիական եռանդը կարող են բազմաթիւ հայերի տեղ տալ այդ կղզում։ Միթէ արդարութիւն չի լինի, եթէ կղզին, որ այժմ անմշակ է մնացել նրա բնիկներից, կարողանայ արդիւնաբեր լինել՝ գործ տալով աքսորվածներին։ Նրա տգէտ և փոքրաթիւ ազգաբնակութիւնը, որ յետ է մնացել արդիւնագործութեան մէջ, ինքը ոչինչ չէ կարող անել։ Միթէ յիմարութիւն չէր լինի թողնել ներկայ վիճակի մէջ և կարողութիւն չը տալ նրան բարգաւաճելու այնպիսի արհեստագործ, եռանդոտ և առաջադէմ ազգաբնակութեան միջոցով, ինչպէս հայերն են։

—

«Gaulois» լրագիրը տպել է հետևեալ տեղեկութիւնը, որը, ինչպէս հաւատացնում է նա, ստացված է շատ հեղինակաւոր աղբիւրից. «Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի սկսած դիպլօմատիկան գործողութիւնները համարեա դադարեցան ռուսաց Կայսրի ճանապարհորդութեան, իշխան Լօբանով Րօստօվսկու մահվան և Անգլիայի կտրուկ, համարեա սպառնական ընթացքի պատճառով։ Դրանից յետոյ Ֆրանսիայի կողմից երկու առաջարկութիւններ արվեցան. մէկը, որ վերաբերվում էր Թիւրքիայի ներքին քաղաքականութեան. միւսը Օսմանեան կայսրութեան ֆինանսական կառավարութեան։ Սկզբում Ռուսաստանը չէր արտայայտում ձգտումն զբաղվել թիւրքաց ֆինանսներով։ Մի ռուս բարձրաստիճան անձն մինչև անգամ ասաց այդ առիթով. «Ինչու մենք պիտի խառնվենք այդ գործի մէջ, միթէ միայն նրա համար, որ հարստացնենք մի քանի ֆինանսիստներին»։ Ռուսաստանի անբաւականութիւնը ցրվում էր կամաց կամաց։ Այժմեան րօպէին բոլոր պետութիւնները սկզբունքով համաձայնվել են նախագծվող ռէֆօրմներին, և պէտք է նկատել, որ վերջ ի վերջոյ Անգլիան սպասածից էլ շատ զիջող դարձաւ։ Համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը կարելի է ձևակերպել այսպէս. Օսմանեան կայսրութեան անձեռնմխելիութիւնը, ոչինչ բաժանում, ոչ մի condominium։ Շուտով, երևի մինչև տարւայ վերջը, յայտնի կը դառնան քաղաքական, վարչական և ֆինանսական միջոցների մանրամասնութիւնները, որ կառաջարկեն բոլոր մեծ պետութիւնները Թիւրքիային։ Սակայն չը պէտք է յոյս դնել, թէ նախազգուշութեան բոլոր միջոցներով վերջնականապէս կը լուծվի արևելեան հարցը։ Քիւրդերը, մակեդօնացիները, բուլղարները, յոյները և հայերը կը հոգան, որ վաղ թէ ուշ նոր խառնակութիւններ տեղի ունենան։ Բայց պէտք է երջանկութիւն համարել և այն, եթէ աջողվի ժամանակ վաստակել գոնէ մի քանի տարի և նոյն իսկ մի քանի ամիս։

Ռէֆօրմների առիթով խօսում է և «Le Matin» լրագիրը, որ նոյնպէս հաւատացնում է թէ իր տեղեկութիւնները ստացել է ամենահաւաստի աղբիւրից։ Լրագիրն ասում է, որ վարչական և ֆինանսական ռէֆօրմների ծրագիրը սահմանափակվում է միմիայն ամենակարևոր միջոցներով։ Ծրագիրը կատարելապէս համապատասխանում է այն ցուցմունքներին, որ արաւ Հանօտօ պատգամաւորների ժողովում. նա միայն ի նկատի ունի թիւրքաց ֆինանսների ու վարչութեան բարւոքումը սուլթանի աջակցութեամբ։

մասին նա ասել էր. «Այսօր մենք ազգասէրներ ենք»։ Այո, պակաս չէր ազգասիրութիւնը։ Կ. Պօլսի մամուլը ազգասիրական ճառերից էր բաղկացած. Կ. Պօլսի ազգային ժողովը հայրենասիրական ճառերի մի մարզարան էր։ Դեռ չէր եկել վաղվայ օրը, երբ պէտք է աշխատողներ գային։ Բայց մինչև այդ օրը հասնելը եկել էին դէպքեր, որոնք գտել էին մի անպատրաստ ժողովուրդ։ Ճառամոլ ազգասիրութիւնը դեռ միամիտ նստած էր, շատ գոհ նրանով, որ ոչ ոք չէ զրկում նրան խօսել ճառեր, բացականչել, կուրծք ծեծել։ Իսկ երբ լռվեց ազդու, կտրուկ ձայնը, որ յայտարարում էր սահմանադրութիւնը մեռած տառ և էֆէնդիական դասակարգը բուն ժողովրդի ամբոխից կտրված, հեռացած, ամենքը սարսափեցին։ Ի՞նչպէս կարելի էր։ Արծրունին վտանգում էր ազգը, քարոզում էր մահաբեր մտքեր. հետևաբար նա ազգի բարեկամը չէր, նա ուղղակի դաւաճանում էր իր կոչմանը, իր ազգի իրական շահերին։

Այսպէս էր վկայում ճառամոլ ազգասիրութիւնը։ Եւ նրա դէմ համարեա մենակ Արծրունին էր կանգնած։ Կ. Պօլիսը որոտում էր նրա դէմ և այդ ձայնին արձագանք էր տալիս Թիֆլիսի ազգասիրութիւնը։ Սակայն նա, որ գիտէր թէ ինչ է ասում ինքը և գիտէր թէ ինչ իրական եղելութիւններ են ասել տալիս, անընկճելի էր մի զարմանալի յամառութեամբ։

Եւ ինչ։ Արագութեամբ միմեանց յաջորդած թշուառ դէպքերը վերջապէս յաղթահարեցին ճառամոլ ազգասիրութիւնը։ 1877-ի ընթացքում Կ. Պօլսի հայերը դեռ հաւատում էին թէ կռիւը միմիայն սլաւօն ցեղի դէմ է։ Թիւրք կառավարութիւնը փայփայում էր նրանց այդ մոլորութեան մէջ, քնացնում էր, իսկ այնտեղ, բուն երկրի խորքերում, Շէյխ-Ջէլալէդդին արշաւանքներ էր գործում, և 3000 հայ ընտանիք փախչում էին Տէր-Ղուկասօվի բանակի ետևից դէպի Ռուսաստան։ Միայն 1878 թւականը հասկացրեց Կ. Պօլսի գործիչներին որ երկիրը, մշակ, արդիւնաբերող ամբոխի երկիրը կարօտ է բարենորոգումների։ Բայց 1876-ից մինչև այդ ժամանակ Արծրունին որքան էր գրել, որքան էր հաստատել և հասկացրել։

Բերլինի կօնգրէսից յետոյ Ներսէս պատրիարքը արտասանեց իր հռչակաւոր ճառը, որի մէջ հրաւէր կարդաց ամենքին աշխատել Հայաստանի գաւառների համար. յորդորեց գնալ այնտեղ, արուեստները ծաղկեցնել, կանօնաւորել առևտուրը, շահագործել երկրի բնական հարստութիւնները, ուսումն և լոյս տարածել։ Իրական գործը սկիզբ էր առնում. ոգևորվել էին պօլսեցիները, նրանք իսկ որ կարող էին բացականչել. «Երէկ մենք ազգասէրներ էինք, այսօր պէտք է աշխատաւոր դառնանք»։

Այսպէս անհատ տաղանդաւոր հրապարակախօսի քարոզը ուղեկցում էր այն նոր դրութիւնը, որ կազմակերպել էին անցքերը, որ ամրացել էր փորձը, օրինակը։

Եւ այնուհետև մշակ ժողովուրդը ուշադրութեան արժանացաւ։ Նրան ճանաչեցին, նրա ցաւերը հասկացան։ Կօպէկներ հաւաքեցին նրա որդիների կրթութեան համար, իսկ երբ սովը հարուածեց նրան, պատրաստ էր համակրողների մի ահագին բազմութիւն, որ եղբայրաբար օգնութեան ձեռք մեկնեց նրան։

Մշակի ցնցոտիների այդ յաղթանակի մէջ որքան մեծ գործ էր կատարել Գրիգոր Արծրունին։

«Թող կորչի անունը,—բարի գործը չի կորչի», ասում էր նա։

Ոչ, չէ կորչում և անունը, եթէ գործը բարի է։

III

Քսան տարի անցաւ այն օրից, երբ առաջադիմութեան մշակը առաջին անգամ հասարակութեան առաջ դրեց իր որոշ դաւանանքը։ 1892 թւականը վերջանում էր։ Թիֆլիսում շատ ցուրտ ձմեռ էր։

Դեկտեմբերի 27-ին, վաղ առաւօտից, սաստիկ ձիւն էր գալիս, որ իսկոյն հալվում էր, փողոցներում անցուդարձը դժուարացել էր։ Կէսօրից մի ժամ անց՝ Երևանեան հրապարակում կանգնած մարդու առաջ մի անսովոր տեսարան բացվեց։ Ամբողջ Դվորցօվայա փողոցը ծայրէ ծայր լիքն էր մարդկանց խիտ բազմութեամբ։ Երևում էր բաց գլուխների մի ծով, որ շարժվում էր դանդաղ, կանոնաւոր կերպով. և այդ ծովի վրա դանդաղ երերվում էր մի դագաղ։ Նա շրջապատված էր գոլորշիներով։

Երբ հանդէսը հասաւ Երևանեան հրապարակը, ուր հազարների համար քիչ ազատ շարժվելու տեղ բացվեց, այն ժամանակ միայն երևաց դագաղը տանողների խումբը։ Դա ամբողջապէս բաղկացած էր մշակներից։

Շատ հեռուից էին նրանք իրանց ուսերի վրա վերցրել այդ դագաղը։ Անցան Երևանեան հրապարակը, անցան Միջին փողոցը և դարձեալ չէին թոյլ տալիս որ յուղարկաւորութեան մասնակցող ուրիշ դասակարգերը բաժանեն իրանց հետ այդ պատիւը։ Տասնեակ հազարաւոր ամբոխի մէջ, որ շարժվում էր դագաղի հետ, միայն նրանց էր վերապահված առաջին, ամենից շատ նախանձելի գործը։ Եւ գոլորշին, որ բարձրանում էր նրանց բաց գլուխներից ու շրջապատում էր դագաղը, այն նուէրն էր, որ մատուցանում էր աշխատանքի, քրտինքի մարդը նրան, որ վերջացրել էր իր բոլոր աշխարհային գործերը և գնում էր յաւիտենական լռութեան և հանգստութեան օթևանը։ Այդ նուէրը ցոյց էր տալիս, որ մշակը հասկացել է մշակին։ Ֆիզիքական աշխատանքի մշակը իր ցնցոտիների մէջ, իր խեղճ, կտրված սրտով միանում էր մտքի մշակի հետ. նա տանում էր վերջինիս գերեզման, իսկ այդտեղից ինքը պիտի շարունակէր իր ճանապարհը աշխարհի փշերի մէջ, բայց այս անգամ հասկանալով ճշմարիտ ու արդար խօսքերը. «Թող կորչի անունը,—բարի գործը չի կորչի... աշխատանքը»։

Լէօ

ՆԱՄԱԿ ԿԻԼԻԿԻԱՅԻՑ
(Ամբելկական լրագրից)

—

Ատանա, նոյեմբերի 10-ին

Տեղւոյս համար առ այժմ կենսական խնդրոց մին է կաթողիկոսական խնդիրն։ 1—2 շաբաթ առաջ տեղիս տխմար կուսակալին հրամանաւ՝ հայ թաղերից մին կուսակալէն խմբագրեալ մի թուղթ առնելով, սկսաւ փողոցէ փողոց և տունէ ի տուն պտտցունել՝ ծանր սպառնալեաց ներքև ստորագրել տալու համար։ Թուղթի պարունակութիւնն էր այսպէս. «Նկատելով, որ Ալէաթճեան տէրութեան չահուց բոլորովին անհնպաստ ու վնասակար մի անձնաւորութիւն է, տէրութիւնն իր բարձր հրամանն առած է մեզ վաւերացնելու համար ամեն. Յով. Գազանճեանն, հետևաբար եթէ ընդունող այս վաւերացումն, մենք ևս կը ստորագրեմք ի ստորև, խնդրելով ընդ փոյթ պաշտօնական ձևակերպութեանց կատարումն և այլն»։ Ստորագրեցին բաւական մեծ թուով տեղային ջոջեր, ի հարկէ, սախելաւ։ Երբ մի քանիներ դժկամակեցան ստորագրել, բոլիս գոմիսէրն իր մօտ կանչելով և «իգմիրլեանի համախոհներէն կերևաք» ըսելով՝ գրիչն իր ձեռքով տուաւ և բռնացեալ ստորագրութիւնն առաւ։ Մի քանի վեհսիրտ ազգայիններ կրկին այսքան նեղութեան մէջ իսկ մնացին անխախտ։ 1—2 օր վերջ, երբ բաւական ստորագրութիւններ կորզեցին, մեծ հանդէսով, գոմիսէր, բոլիսներ և ժանտարմաներ, մի քանի «սաուրին» ազգայիններու ընկերակցութեամբ, վարի եկեղեցիէն ս. Աստուածածնի եկեղեցին տարին չկաթողիկոսն Գազանճեան և բազմեցուցին դահու վրայ։ Այս մեծ դժբաղդութիւնն այնչափ տխրութեամբ համակեց տեղացիներն, սակայն ինչ օգուտ։

Չկաթողիկոսն Գազանճեան իւր անդրանիկ քարոզն խօսեցաւ ի ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ, գովաբանելով և երկինք բարձրացունելով Ապտիւլ-Համիտի գթութիւնն և վեհ անունն։ «Ահա ձեզ կաթողիկոս եղայ, ըստ մասնակի մի զօրութեամբ, պարտիք յամենայնի զիմել ինձ»։

Ա. Պարոյր

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Ինչպէս յայտնի է, եւրոպական պետութիւնների դեսպանները պահանջում էին Բ. Դռնից յետ կանչել Կրետէից Սաադին փաշային, որին սուլթանը ուղարկել էր նահանգապետի և զինուորական հրամանատարի մէջ ծագած տարաձայնութիւնները պարզելու. սակայն Սաադին փաշան, փոխանակ իր պաշտօնը կատարելու, ըսկսել էր գրգռել մուսուլմաններին քանութիւններ գործել քրիստոնեաների դէմ։ Բ. Դուռը, վերջապէս, ստիպվեց կատարել դեսպանների պահանջը և յետ կանչել Սաադին փաշային։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

Կ. ՊՈԼԻՍ, 16 դեկտեմբերի։ Յունաց պատրիարքարանի սինոդի յանձնաժողովը մերժեց Ուսկիւբի պատգամաւութեան պահանջը՝ միտրոպոլիտի ընտրութիւնը քանդելու վերաբերմամբ։

Բէյրութի վալիի և պետական պրօկուրորի մէջ տեղի ունեցած երկպառակութեան պատճառով, որոնք պաշտօնից արձակվեցին, Բէյրութ են ուղարկված Սաադ էդդին փաշան և կօստակի էֆէնդին։ Նրանց յանձնարարութիւն է տրված և Հաուրան գնալ, որի խաղաղացումը դեռ չէ վերջացած։

ՄՕՍԿՎԱ, 17 դեկտեմբերի։ Փողոցներում յայտարարութիւններ երևացին դումայի պարտաւորիչ որոշումներով՝ տօնային առևտուրը արգելելու մասին, սկսած առաջիկայ ծնունդից։

ՊԱՐԻԶ, 17 դեկտեմբերի։ Հնդկա-Չինաստանի գեներալ-նահանգապետ է նշանակված Պօլ Դումէ։

Կ. ՊՈԼԻՍ, 17 դեկտեմբերի։ Դեկտեմբերի 16-ին քրդական հեծելազօրքը կը փոխադրվի կրկին Տրապիզոն։

ՍՕՖԻԱ, 19 դեկտեմբերի։ Ստամբուլովին սպանողների դատը։ Նիստի սկզբում նախագահը հաղորդում է, որ երէկ դատարանում սեղանից գողացվեց Ստամբուլովի ռէվոլվէրը (յանցանքի)։ Պրօկուրորը ապացուցանում է, թէ մեղադրվողները դիտաւորութիւն էին յայտնում յանցանք գործել, թէ Տիւֆէկչիևն յանցանքի գլխաւոր ղեկավարն էր և միջոցներ հասցրեց յանցանքը կատարելու համար։

ԼՕՆԴՕՆ, 17 դեկտեմբերի։ Կալկուտտայից հաղորդում են, որ կառավարութիւնը, Նէպալում փորուածքներ անելու ժամանակ, գտաւ Բուդդայի ծննդեան տեղը։

Հավաննայից հեռագրում են. որ ապստամբները ջարդեցին սպանիական 2000 զինուորներից բաղկացած զօրաբաժինը Մանցումիլլոյի և Բայամոյի մէջ։

ԲՕՄԲԷՅ, 17 դեկտեմբերի։ Ժանտախտը սաստկանում է։ Վերջին շաբաթվայ ընթացքում ոչ մէկ մահվան դէպք չէ եղել եւրոպացիների մէջ։ Ժանտախտի երևալու օրից հիւանդանալու 2094 դէպքեր են եղել, նրանցից մեռել են 1494 հոգի։ Շատերը հեռանում են քաղաքից։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ
Դեկտեմբերի 17-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ. .	93	ր. 40	կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	45	» 75	»
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	—	» —	»
Ոսկի — — արժէ . .	7	» 50	»
Մաքսային կուպօններ — . .	149	» —	»
Բօրսային դիսկօնտ — . .	5¾—7	—	»
4% պետական րէնտա	99¼	» —	»
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	294	» —	»
— — երկրորդ —	255½	» —	»
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	212½	» —	
5% պետական երկաթուղ. րէնտա	—	» —	»
4% ներքին փոխառութեան . . .	98⅞	—	»
4½% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	101	» —	»
Ազն. կալ. Պետ. բանկի խաղարկութ.	—	» —	
4½% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	101	» —	»
Փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	—	» —	»
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ ընկերութեան օբլիգացիաները.	101¼	» —	»
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	100⅞	» —	»
Օդեսայի — —	100⅜	» —	»
Թիֆլիսի — —	98	» —	
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% — . .	101	» —	»
5% — — — . .	99	» —	»
Քութայիսի — — . .	101	» —	»
5% — — — . .	99	» —	»

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼ. Otton. Ձեր հետաքրքրական տեղեկութիւնները չենք տպագրի, որովհետև ձեր թղթակցութիւնը ստորագրված է միայն կեղծ անունով։

ՄԵԶ ԴԻՄՈՂՆԵՐԻՆ. Մի քանի անգամ յայտնեցինք, և նորից կրկնում ենք ի գիտութիւն բոլորի հետևեալը. խմբագրութիւնը չէ վերադարձնում չը տպագրված յօդուածները և թղթակցութիւնները։ Յետ ստանալ կարելի է միայն մեծ, բանասիրական յօդուածները, որոնք պահվում են խմբագրութեան մէջ մինչև վեց ամիս։ Այդ ժամանակամիջոցը անցնելուց յետոյ այդ տեսակ յօդուածներն էլ չեն վերադարձնվում, և ոչնչացնվում են։

ՌԻԳԱ. Ա. Ադելեանց. Ձեր թղթակցութիւնը կը տպագրենք, եթէ մեզանից անկախ պատճառներով արգելքներ չընթարկվի։

ԿԱՐՍ. Z. Ձեր նամակը կը տպագրենք։ Վաղուց է ձեզանից թղթակցութիւններ չենք ստանում։

ԲԱԳՈՒ. Ն. Դ. Ձեր վերջին նամակը անկարող ենք տպագրել։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ
ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

—

Բաթ. դուրս է գալիս	9 ժ. 40 ր. առ.	11 ժ. 20 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնում է	9 „ 55 „ եր.	12 „ 25 „ ցեր.
Թիֆլ. դուրս է գալիս	10 „ 50 „ „	1 „ 10 „ „
Բագու հասնում է	4 „ 49 „ „	7 „ 30 „ առ.

—

Բագուից դուրս է գալիս	2 ժ. 30 ր. ցեր.	11 ժ. 5 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնում է	8 „ 21 „ առ.	5 „ 50 „ եր.
Թիֆլ. դուրս է գալիս	9 „ 30 „ „	6 „ 50 „ „
Բաթում հասնում է	9 „ 45 „ եր.	8 „ 15 „ առ.

ԴԻԼԻԺԱՆՍՆԵՐ

—

Հինգ հոգու համար		
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	7 ժ. առ.	9 ժամ. առ.
Գիշերում է	Մլետում	Պասանաուր
Վլադիկավկազ հասնում է	6 ժ. երեկ.	8 ժ. երեկ.
Վեց հոգու համար (չեն գիշերում)		
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	9 ժ. 30 ր. առ.	7 ժ. երեկ.
Վլադիկավկազ հասնում է	12 „ —ցերեկ	8 „ 50 ր. „

Լոռու բնական
ՄԵՂՐ
25 ԿՕՊԷԿ ՖՈՒՆՏԸ
ՀԱԼԱԾ ԻՒՂ 30 ԿՕՊԷԿ ՖՈՒՆՏԸ
ծախվում է Յ. Մէլիք-Բախտամեանի խանութում Սօլօլակսկայա փողոց, տուն Միրզոեւների։
(№ 147) (շր.) 1—6

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ
Չորեքշաբթի, դեկտեմբերի 25-ին
ԿՕՆՑԷՐՏ
Յայտնի երգչուհի
ԱԴԷԼ ԲՕՐԳԻ
մասնակցութեամբ պիանիստ
ԼՈՒՑԱՏՏԻ
Տոմսակներ կարելի է ստանալ Բ. Միրիմանեանի երաժշտական դէպօում։
(№ 147) (19, 21, 24,) 1—3

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ
Հինգշաբթի, դեկտեմբերի 19-ին
հայ դերասանական ընկերութիւնը, բարեհաճ մասնակցութեամբ օր. ԽԻԹԱՐԵԱՆԻ և Պ. ՄՈՒՐԱԴԲԷԳԵԱՆԻ
Ի ՆՊԱՍՏ Տ. ՋԱԲԷԼԻ
կը ներկայացնէ
ՕՐՈՒԱՆ ՉԱՐԻՔ
Դրամա 4 գործ. հեղ. Պօտեխինի, թարգմ. Ս. Արծրունու
Սկիզբը ճիշդ 8 ժամին։
2—2

ԲԺԻՇԿ ՉԱՐԴԱՐԵԱՆՑ
Մօսկվայի կայսերական համալսարանի մանկաբուժական կլինիկայի նախկին օրդինատոր, ընդունում է միայն հիւանդ երեխաներին ամեն օր, ժամի 11½—1-ը։ Շաբաթ օրերը՝ ձրի։
Հասցէն՝ Ստարո-Խնստիտուտսկայա, տ. № 13.
№ 103 (շր.) 35—40

ԼՈՒՄԱՅԻ
ԳԱԲՕՒ ԸՆՏԱՆԻՔԸ
վէպը անմիջապէս ստանալու համար՝ պէտք է դիմել Թիֆլիսի կենտրոնական գրավաճառանոցը, այսպէս՝ Тифлисъ, Центральная книжная торговля. 10—10

Խնդրում եմ այն անձանց, որոնց յայտնի է իմ եղբօր տեղը, բարեհաճեն յայտնել ներքևի հասցէով։ Անյայտացած անձի անունն է Գրիգոր Բաբաղեան. Նա ծնված է Պօլսոյ Ռումէլիի Հիսար, տարիքը 28. որոշ արհեստ չունի. Նա թուխադէմ է, միջակ հասակով։
Գրել այս հասցէով. СЕВАСТОПОЛЬ. Кофейная Абрама Галустяна. (№ 148) 1—3

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւններ։
Դ. Գ. ՁԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Կին-բժիշկ ԴՈՒՆԱՅԷՎԱ-ԲՈՒԴԵՆԿՕ—10—11 ժ. կանանց և երեխ. հ.
Զ. Ի. ԲԱԲԱՍԱՆԵԱՆՑ—10—11 ժ. կանանց հ. չորեքշաբթի, ուրբաթ և շաբաթ, իսկ 1½—2 ժ. երկուշաբթի, երեքշաբթի և հինգշաբթի։
Ի. Ֆ ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի քթի և կրծքի հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին, երեխայոց և նեարդային հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—5—6 ժ. երեքշ. հինգշ. և շաբաթ։
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. երկուշաբթի չորեքշաբթի և ուրբաթ։
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի, մէզի և սեռական օրգանների հ. ներքին և մորթի հ.
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։
Վճար 50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկա պետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

„ՄԵՍՍԱԺԷՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ“—„MESSAGERIES MARITIMES“

Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալութիւնը սրանով պատիւ ունի յայտնելու յարգելի հասարակութեան, որ առաջիկայ յունվարից շոգենաւերի երթևեկութիւնը Բաթումի, Մարսէլլի և Լօնդօնի միջև, փոխանակ սովորական երկուսի, լինելու է ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ ամսվայ ընթացքում, որոնցից երկուսը՝ առաջվայ նման շրջանաւու ընթացքով կը գնան. իսկ երրորդը՝ ուղղակի, հանդիպելով Ջիւնիա և Պիրէյ։
Իւրաքանչիւր շոգենաւի Բաթումից մեկնելու օրվայ մասին առանձին կը յայտարարվի իր ժամանակին։ (№ 148) 2—3

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ
Հեղինակ Ձեռնարկի տեսրական և գործարանական հաշուապահութեան
ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ Է ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է
Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել։
ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ
Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն տեսրական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերոսինի գործարանական հաշուեառութեան։
Բ) Առևտրական թւաբանութիւն.
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն.
Դ) Գեղագրութիւն և ամենավատ ձեռքերի ուղղութիւն։
Պարապմունքները սկսվելու են յունվարի 15-ից ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ։
Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ Սադօվայա փողոց, տուն Մարքարովի, № 27։
Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խօդջէկեվի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում։
ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ։
Օտարաքաղաքայինները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստայի ծախս վճարելու։
(ե. հ.) (№ 141) 4—15

ՄԵԾ ՄՕՍԿՕՎԵԱՆ ՀԻՒՐԱՆՈՑ
(Большая Московская Гостиница)
(ՌՕՍՏՕՎ ԴՕՆԻ ՎՐԱ)
Սրանով յայտարարվում է, որ Ռօստօվում, Մեծ Սադօվայա փողոցի վրա, Հայ ազգաների եկեղեցական հոգաբարձութեան պատկանող տան մէջ, բացել եմ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՀԻՒՐԱՆՈՑ և ՃԱՇԱՐԱՆ, ամեն տեսակ յարմարութիւններով. Ձմեռ և շքեղ կահկարասիքով զարդարված են սենեակները և էլէքտրական լուսով լուսաւորված։ Կայ վեր բարձրանալու ՄԵՔԵՆԱՅ, ԼՈՂԱՐԱՆ և բնակվողների համար պէտք եղած միւս բոլոր պարագաները, եւրոպական առաջնակարգ հիւրանոցների օրինակով։ Հիւրանոցը ունի մինչև անգամ թարգմաններ։ (№ 130) 4—16

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 18 Декабря 1896 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул. д. каз